

KRAL PARRATARNA ÖLDÜ VE YAKILDI MI?

Çeviren: Dr.Adil Alpman.

HSS XIII,165 (1) in 2-3. satırlarından ibaret olan sık sık zikredilmiş pasajı Nuzi'de ortaya çıkarılmıştır, ve A.L.Oppenheim düzenli "çivi yazısı notlar"-ından birinde ona dikkati çektiği, anında yayınladığı zaman çok çabuk Assyriolojinin devresine girdi: "Nuzi metni HSS XIII,165 (son zamanlarda R.Pfeiffer ve R.E.Lacheman tarafından HSS XIII de neşredilmiş; transkripsiyonu: s.27,kopyesi:pl.V) çok enteresan cümleyi (st.2-3) (bir kadın işçiye bir giysi parçasının teslimi), yani ki-ma šarru^mŠu-ra-at-tar-na in-du-ut ša-ri-ip 'kral Şuratarna öldü ve yakıldığı zamanda'yı ihtiva eder. Bu, ölümlerin yakılması adeti için Eski Yakın Doğu alanındaki ilk edebi delildir, ve aynı zamanda-Hurriler'i yöneten kralların Indo-European kökeninin yeni bir işaretidir." (2) A.L.Oppenheim'in kesin fikri bu pasajlarınAssyrioloji literatüründe niçin böylesine sık sık zikredilmiş olduğunu anlaşılır kılmaktadır.

Bizim burada verdiğimiz şey, Oppenheim'in notundan çıkarılmış muhtelif sonuçların sadece bir örneğidir. İdrimi'nin heykeli ile ilişkili olarak, W.EAlbright şöyle yazar: "Bu kralın ismi keza Nuzi'de (HSS XIII 165,öy.3) ölümü ve arkasından yakılması (in-tu-ut ša-ri-ip) zikredilen Bar-ra-at-tar-na olarak görünmektedir, buna Oppenheim BASOR 93,16 da işaret etmektedir." (3)

Hemen arkasından E.A.Speiser'in S.Smith'in monografisi "The Statue of İdrimi" ye ait compte-rendu'sünde aşağıdaki ifadeyi okuyabiliriz: "Bundan başka Oppenheim ve Albright'in işaret etmiş oldukları gibi, biz başka yerde bir šarru Bar-ra-at-tar-na yani 'kral Bar (r) attarna' buluyoruz, onun yakılışı ta Nuzi'ye kadar varan kronolojik bir hatıra olacak kadar atipik idi."(4)

H.Schmökel tarafından yayınlanan "Kulturgeschichte des Alten Orients"i belirtebiliriz, burada H.Otten şöyle yazıyor: "Bu Paratarna Nuzi'den çıkan bir

*Bu makale E.Gaal tarafından, Wirtschaft und Gesellschaft im Alten Vorderasien, Nachdruck aus "Der Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae"tom.XXIII 1-4 (Budapest 1974)-1976,s.281-286 da İngilizce olarak neşredilmiştir.

- (1) R.Pfeiffer-R.E.Lacheman:Excavations at Nuzi IV.Miscellaneous Texts from Nuzi.Part I.(HSS XIII.) Cambridge (U-A) 1942.s.27,Pl.V.
- (2) A.L.Oppenheim: Assyriological Gleanings II.BASOR 93 (1944) 16.
- (3) W.F.Albright: BASOR 118 (1950) 17: karşı keza E.Cassin:L'influence babylonienne à Nuzi.JESHO 5 (1962) 114,not 1:"İdari bir doküman bu kral (Mitanni kralı Parattarna)'ın ölümü ile tarihlenmektedir:HSS XIII, 165, 2-3:ki-ma LUGAL (I) Par-ra-at-tar-na in-du-ud ša-ri-ip:Kral Parattarna öldüğü ve yakıldığı zaman."
- (4) E.A.Speiser:The Statue of İdrimi.JAOS 71 (1951) 152.

tabletten de tanınmaktadır, burada 'Paratarna öldüğü ve yakıldığı zamanda' ifadesi kronolojik bakımdan sene başlangıcı olarak görünür." (5) Bu, alıntıda ki önemsiz bir hata sorunudur, fakat alıntıda "kral" unvanının eksik olduğunu da zikretmek gerekir.

"Fischer Weltgeschichte" Mitanni devleti ile ilgili olarak bu pasaja temas etmektedir: "Herhalde Baratarna bir nesil daha eski idi. Onun ölümü Nuzi'de tarihleme için 'kral Baratarna öldüğü ve yakıldığı zamanda' diye kullanılıyordu; aynı zamanda bu, Önasya'da evvelce hemen hemen uygulanmamış ölümleri yakma adetine ilişkin en eski yazılı kanıttır." (6)

CAD vol. Z de de: "Kral RN (Şurattarna) öldüğü ve yakıldığı zaman bir z(ijanātu)" diye iki satır geçmektedir. (7)

"Reallexikon der Assyriologie" "Grab (Mezar)" maddesinde yakılmış krala işaret etmektedir. (8)

G.Wilhelm, Nuzi Akkadçasının lengüistik özellikleri ile meşgul olan eserinde şöyle yazar: "HSS XIII 165 (pl.V) kral Barrattarna'nın zikri ile Nuzi metinlerinin yukardaki tarih sınırı için bir sorun oluşturmaktadır: ki-maLUGAL Bar-ra-at-tar-na in-du-ut řa-ri-ip (st.2-3) yani 'kral Barrattarna öldüğü (ve) yakıldığı zaman.' Bu Barrattarna şayet İdrimi-Heykeli'inde tanınan aynı isimdeki kral ile identifie edildiği takdirde, biz vesikayı 15. yüz yılın başlangıcına koymalıyız; böylece bu vesika genel olarak en eski Nuzi metinlerinden biri olabilir. Depodan çıkartılan giysilerin bir listesi, yani kendisinden hiç bir hukukî talebin çıkarılmadığı bir metin söz konusu olduğu için, metnin en az iki nesilden fazla saklanmış olması şaşırtıcıdır. Binaenaleyh Sauřtatar'dan sonra bir kral B. 'nın (Barrattarna'nın) tespiti için şimdilik herhangi bir delil yoktur". (9) Pasaj keza stative münasebetiyle Oppenheim'in yorumuna göre iktibas edilmiştir. (10)

Yukardaki alıntılardan açıkça anlaşılıyor ki, söz konusu pasaj Assyrioloji literatüründe ölü yakımı için ilk edebi delil ve önemli bir kronolojik dayanak olarak geniş bir biçimde kullanılmıştır.

(5) H.Otten:Das Hethiterreich, in:Kulturgeschichte des Alten Orients (ed.H.Schmökel).Stuttgart 1961.352.

(6) Fischer Weltgeschichte III, Frankfurt am Main 1966.130 (H.Otten).

(7) CAD Z 109.

(8) RLA III/8. Berlin 1971. Grab, 34. Körper- und Brandgräber (E.Strommenger) 592b : "Ancak İ.Ö.2. Binin ortasından itibaren yakarak gömme Önasya'nın geniş bölgeleri üzerine yayılır (Açana, Karkemiş, Hamah, Parattarna (benim italiklerim-E.G.), Hethiter, Osman kayası, Troia VI ve bak.B ve C mezarı); fakat sahamızda yakarak gömme asla yerli değildir, Ancak İ.Ö.1.Binin 1.yarisında çok nadir olarak Aşşur (...) ve Babylon (...) da görünür."

(9) G.Wilhelm: Untersuchungen zum Hurro-Akkadischen von Nuzi. AOAT 9. Kevelaer-Neukirchen- Vluyn 1970. 6-7.

(10) G. Wilhelm: a.g.y., 76: ki-ma LUGAL ... řa-ri-ip, onun fikrine göre stative halde verb Parattarna'ya işaret etmektedir.

Nuzi'de bulunmuş metinleri -bunlar arasında yaklaşık 3000 ni neşredilmiştir (11)- Mezopotamya ya da Batı Asya'nın tarihi ile birleştirmek çok zor bir iştir, zira bu bölgeler arasında bir bağlantı olarak hizmet edebilen sadece iki metin vardır. Bunlardan biri Sauštatar'ın mektubu olarak isimlendirilir (HSS IX I), bu mektup Mitanni kralı tarafından bir İthia'ya hitap etmektedir. Bu İthia, P.Koschaker tarafından Nuzi kralı İthi-Teşup şeklinde identifie edildi. (12) Kibi-Teşup'un oğlu olan bu Nuzi kralının, Tehiptilla'nın annesi Winnirke ile çağdaş olduğunu biliyoruz. Binaenaleyh ailesi ve çok sayıdaki akidleri -kâtiplerin nesilleri dışında- (13) Nuzi kronolojisinin halihazırda yegane düzenli esası olan Tehiptilla, Alalaḫ kralı Niqmepa ile ilişkili Alalaḫ IV arşivi tarafından zikredilen Sauštatar'ın çağdaşı idi. (14) Böylece biz İ.Ö.Z.Binin Yakın Doğu kronolojisi ile Nuzi'yi birleştirebiliriz.

Bu pasajda zikredilen Parrattarna Niqmepa'nın selefi Alalaḫ'lı İdrimi'nin çağdaşı idi. (15) Bundan dolayı, bu metin (HSS XIII 165) Sauštatar ('ın) diye isimlendirilmiş mektuptan önceye tarihlenmelidir. Herhalde o Parrattarna'nın ölümünden hemen sonra yazılmış idi. Ne yazık ki, metindeki şahıs isimleri -bu onların ilk ve yegâne ortaya çıkışıdır- kronolojik araştırma için ayrıca imkân vermemektedir. Bu kronolojik düşünceler metnin önemini artırmaktadır.

Diğer taraftan metin, Eski Yakın Doğu tarihinin eski ve çok münakaşa edilmiş problemi ile, yani Ariler sorunu ile çok yakından bağlantılıdır. 1966 da M.Mayrhofer bu konu hakkında yazılmış kitap ve makalelere dair ilgili malumatları kapsayan çözümsel bir bibliyografya neşretti. (16)

Eski Yakın Doğunun Arileri ve bu konunun lengüistik ve tarihi sorunları ile ilişkili olarak son on yılda biraraya getirilmiş materyalin miktarı birkaç sene içinde bir seri hararetili tartışmalara yolaçmıştır. (17)

Eğer tarihi sorunlar düşünülürse, bu Nuzi metni ve onun değeri hakkında ancak şöyle denilebilir, dilbilimciler dilbilim açısından araştırılan bütün veriler hakkında son sözü söylemedikçe, evvelce lengüistik açıdan kesin olarak açıklanmış oldukça az sayıda verileri kullanmakta haklıyız. Eski Yakın Doğu

(11) G.Wilhelm:a.g.y.,1 v.d.

(12) P.Koschaker:Drei Rechtsurkunden aus Arrapha.ZA 48 (1944) 201.

(13) P.M.Purves: The Early Scribes of Nuzi.AJSL 57 (1940) 162 v.d. (G.Wilhelm tarafından alıntı yapılmış; a.g.y.,10).

(14) Karş.H.Klengel:Geschichte Syriens im 2.Jahrtausend v.u.Z.Teil 1-Nord-syrien.Berlin 1965.232 v.d.

(15) S.Smith: The Statue of İdrimi.London 1949.63.

(16) M.Mayrhofer:Die Indo-Arier im Alten Vorderasien.Wiesbaden 1966;M.Mayrhofer: Die Arier im Vorderen Orient - ein Mythos? Mit einem bibliographischen Supplement. SbÖAW 294/3. Wien 1974.21,note 47,HSS XIII 165:2-3 ün yeni çevirimizi kişisel haberleşmeye dayanarak alıntı yapıyor.

(17) Karş.A.Kammenhuber:Die Arier im Vorderen Orient. Heidelberg 1968; I.M.Diakonoff:Ariytsı na Blijnem Vostoke:konets mifa.VDI 1970,4 (114) 39 v.d.;I.M.Diakonoff:Die Arier im Vorderen Orient:Ende eines Mythos (Zur Methodik der Erforschung verschollener Sprachen). Or 41 (1972) 91 v.d.

Arilerinin oynadığı role ilişkin tartışmanın kaynağı, metodolojik belirsizliğe kadar izlenebilir, bunun nedeni bazı bilginlerin son derecede kalabalık verileri (bunların bir kısmı lengüistik açıdan hala karanlıktır) kullanmasıdır, oysaki diğerleri yorumlarında sadece daha önce filologların denemesinden geçmiş verileri kullanırlar.

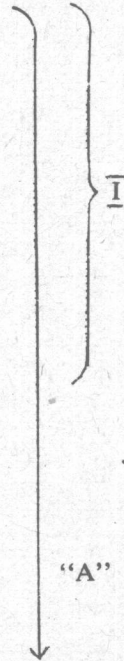
Son birkaç yıl içinde tartışılmamış olmakla beraber, yukarda alıntısı yapılan metnin İndo-Arilerin tarihsel rolü ile ilgili tartışmada oldukça önemi vardır, çünkü bu durumda sadece bir lengüistik form değil, fakat aynı zamanda bir cenaze riti söz konusudur. Böylece bu metin, Hurri-Mitanni çevresinde İndo-Ari tesirin bulunmayışını son zamanlarda vurgulayan İ.M. Diakonoff'un verileri arasına haklı olarak girmektedir. (18)

Yukarda tartışma için belirtilen açılardan bu metnin önemini göz önünde tutarak, onun yapısal analizini çözümlemeye çalışıyorum. Metin şudur:

- (1) 4 zi-a-na-ti a-na uru A-zu-hi-in-ni ú-bi-il
 I zi-a-na-ti ki-ma LUGAL
 Bar-ra-at-tar-na in-tù-ut ša-ri-ip
 2 zi-a-na-ti a-na šú-ha-ar-ti-ia
 (5) I zi-a-na-ti a-na mu-še-ni-iq-ti
 I zi-a-na-ti a-na Zi-li-ip-gi-še
 I zi-a-na-ti a-na giš HU GUŠKIN
 I zi-a-na-ti a-na Ku-a-ri
 2 zi-a-na-ti a-na Ar-ša-li il-qì
 (10) 3 zi-a-na-ti a-na a-ba-ni
 I zi-a-na-ti a-na š-ta-a'-li

16 (böyle!) zi-a-na-ti eš-še-tu_u

- I zi-a-na-ti a-na Tar-mi-ia
ša uru A-ta-gal
 (15) 2 zi-a-na-tu_u a-na ut-ta' nu-a-ru
 I zi-a-na-tu_u a-na A-ri-pá-pu il-qì
 I zi-a-na-tu_u a-na šú-ha-ar-ti

ša i-na É^mEl-hi-ip-LUGAL
 aš-ba-tu
 (20) I zi-a-na-tu a-na
^mZi-il-te-šup
 DUMU LUGAL
 I zi-a-na-tu a-na
 fAt-ta-ki- [i] -ta

7 zi-a-na-ti ša dab-bi-bi LUGAL

(25) I zi-a-na-tu a-na
 fÚ-nu-uš-ki-a-še DUMU.MÍ LUGAL
 I zi-a-na-tu a-na Ú^ggur-ku- [i]
 I zi-a-na-tu a-na Za-am-mi-en-ni
 I zi-a-na-tu a-na E-li-mu
 (30) I zi-a-na-tu a-na E-wa-al-ar-ni
 I zi-a-na-tu a-na A-ri-ip-du-ri
 I zi-a-na-tu a-na E-en-ša-šu

(35) SU.NIGİN 30 zi-a-na-tu
 ša É.GAL a-na ba-ab-bi
 na-ad-nu

(silindir mühür)

12 zi-a-na-tu eš-še-tu
 É^mEl-hi-ip-LUGAL uš-tu na-ak-kà-am-tu
 a-na Šu-kin-ku-šuh na-ad-nu

"A"

II

III

"B"

Metne kısa bir bakıştan, onun (sıra 35 den sonra) silindir mühür ile ilgili kısma bölündüğü açıkça görülecektir. Birinci kısım ("A") bir SU.NIGİN formu'yla (33-35.satırlar) son buluyor. İkinci kısım ("B") (36-38. satırlar), kanaatimce, fazladan bir muhasebecilik talimatıdır, çünkü 33.satırdaki toplam yekûn sıra 36 daki 12 zianatum-objesini (19) içermemektedir. "A" kısmı içinde üç tali parça vardır. Birincisi (I) sıra 12 ile zianatum-objelerinin kalitesi hakkında bir sözle son bulur, bunlar yeni bölümlerdir. İkinci alt-parça (II)

(19) Zianatum hakkında, karşı AHw 1093a s.v.s/ziānātu "eine Decke (bir örtü?)"; CAD Z 109: "a type of blanket (= bir tür battaniye?)"; E.A. Speiser: New Kirkuk Documents Relating to Family Law. AASOR 10. New Haven 1930.37: bu terimi Talmud'daki Syānā "Headdress (= başlık?)" ile birleştirir (karşı E.A. Speiser: Nuzi Marginalia. Or 25[1956] 2, note 2); D. Cross: Movable Property in the Nuzi Documents. Philadelphia 1937.52 Arapça zānā "to decorate (= süslemek)" ile ilişkili olarak, "parasol (Şemsiye)" ye benzer bir şey anlamına geldiği sonucuna varan S. Freigin'a (AJSL 51,26-29) işaret eder.

satır 24 ile son bulur. Burada daha önce sıralanmış objelerin kralın "dab-bi-bi" sine verildiği zikredilir. (20) Üçüncü parça (III) yine kadınlara verilen 7 objeyi zikreder. Bu parçanın özel hiçbir cümlesi yoktur. Metnin "A" kısmı içinde 31 maddeyi listelemesi garip görünebilir ise de, sonuçlarının bir beklentisi olarak, ilavenin doğru olduğunu vurgulamalıyım. Kâtibin yaptığı sanılan yanlış "hesaplama" birinci alt-parçada yapılmıştır, burada satır 12, kâtibin 17 maddeyi listelemesi gerçeğine rağmen, 16 zianatum-objesine kadar çıkar.

Metinde her bir ifade bir zianatum'a işaret eder. Söz dizimi bakımından bu, zianatum kelimesinin her bir cümleye konu olduğu, yani hinni olduğu demektir; satır 5:1 zianatum-obje süt nineye (verilir); 17-19. satırlar: 1 zianatum-obje Elhip-şarri'nin evinde/yaşayan/kadın hizmetkâra (verilir). 33-35. satırlar: hep birlikte 30 zianatum-obje, /saraya, yani şehir alanına/verilir.

Binaenaleyh, "A" kısmının ilk alt-parçasında, on cümle vardır ki, bunların her biri zianatum-objelerine işaret eden bir ifadeyi kapsamaktadır. Böylece metnin 2 ve 3. satırları, bir cümle olarak, keza teslim edilmiş objelerden birine ilişkin bir referansı ihtiva eder. Bu cümle temel cümle olarak asıl şartı 1 zi-a-na-ti...şa-ri-ip diye (başlayan ve biten) bir birleşik cümledir, burada verb şarâpum stativ halde bulunur. (21) Kîma(22) ile başlanmış zarflı zaman cümlesi; mâtum verbinin finite formu ile ki-ma² Bar-ra-at-tar-na in-tû-ut dur.

Kâtibin düşünülen yanlış hesaplaması, yakılan şeyin Zianatum-objesi olduğunu, ve kral olmadığını ispat eder.

Bu metin üzerinde düşünen herkes tipiyle ilişkili olarak anlaşma halindedir ("bir kadın işçiye bir giysi parçasının verilmesi", (2)... "depodan teslim edilmiş [edilen]...giysilerin bir listesi" (9)). Metin tahsis edilmiş zianatum-objelerinin bir envanteridir, burada memur tahsisatları dahi not ediyor. Yanmış obje söz konusu olduğunda memur tahsisatların kaydını dolduramayabilirdi ve o böyle yapmamasını açıklamalıdır. Memurun objenin imhasının koşulunu zikretmesinin ve satır 12 nin tamamına bunu ilave edememesinin nedeni budur.

Sonuç olarak bu pasajın, her ne olursa olsun, yazılı ilk yakma olayı şeklinde düşünülemediğini vurgulamak isterim. Parrattarna'nın gömülmesi "Hurrileri idare eden kralların İndo-European kökeninin yeni bir belirtisi" olamaz.

Budapest.

(20) Bu alt-parçada üç kadın ve dört adamdan söz edilir; dababum kelimesi AHw 148a da "Verleumder (in) (kadın ya da erkek müteri)"yi ifade ediyor, fakat bu durumda ben daha ziyade dabûbu'yu düşünüyorum, karşı AHw 148b bak. v. GAG D 8 v.d. sub dabûbu ling.4-5.

(21) G. Wilhelm: a.g.y., 76.

(22) W. von Soden: GAG § 172.